

ІННОВАЦІЙНІ ІМПЕРАТИВИ ЕКОНОМІЧНОГО ЗРОСТАННЯ В КОНТЕКСТІ РОЗВИТКУ ЕКОЛОГО-ОРІЄНТОВАНОГО ПІДПРИЄМНИЦТВА

У статті досліджено соціально-економічні передумови розвитку підприємництва на засадах екологізації інноваційної діяльності, визначено роль та місце екологічної складової в системі чинників, які впливають на стійкий розвиток суспільства та національну безпеку країни, обґрунтовано ключові умови підвищення інноваційної сприйнятливості і соціально-еколого-економічного ефекту інноваційної діяльності суб'єктів господарювання.

The article examines the socio-economic conditions of business development based on ecological innovation, the role and place of the environmental component in the factors that affect the sustainable development of society and national security of the country are determined, the major advantages and innovative ways of increasing susceptibility and socio-ecological-economic effect of innovation economic subjects is grounded.

Ключові слова: еколого-орієнтоване підприємництво, стійкий розвиток, екологізація інноваційної діяльності, економічне зростання.

Сучасний економічний ріст характеризується провідним значенням науково-технічного прогресу та інтелектуалізацією виробництва. На частку нових знань, втілюваних у технологіях, обладнанні, освіті кадрів, організації виробництва в розвинутих країнах, припадає від 70 до 85% приросту ВВП. Впровадження нововведень стало ключовим фактором ринкової конкуренції, дозволяючи передовим підприємствам домагатися надприбутків за рахунок присвоєння інтелектуальної ренти, що утворюється при монопольному використанні нових більш, ефективних продуктів і технологій.

В Україні обмеженість природних ресурсів і складна екологічна ситуація не дозволяють робити ставку на збільшення обсягів їх видобутку в цілях подальшого економічного зростання. Низькою є ефективність використання наявних природних ресурсів. Екологічні проблеми країни змушують шукати такі шляхи інноваційного розвитку, які б урахували її екологічну складову. Невпинне поглиблення кризи відносин суспільства з природою викликає необхідність радикальних заходів щодо цілей і пріоритетів розвитку.

Науковому дослідженню функціонування та стимулювання екологічного підприємництва присвячені роботи таких учених як А. Бохан [1], Б. Данилишина, С. Дорогунцева [12], Є. Какутича [6], Л. Мельника [9], В. Шевчука [11]; особливості інноваційного розвитку в умовах глобалізації є предметом дослідження О. Святоцького [14], І. Тараненко [15]; теоретичні засади впливу науково-технічного прогресу на показники економічного зростання викладені в роботах Н. Диденко [2], В. Добровольського [3], М. Дробнохода [4], Дж. Маєра [8]; розробці методичних підходів до формування взаємоузгодженої соціально-економічної мотивації екологізації інноваційної діяльності присвятили свої роботи Г. Мішеніна [10], О. Прокопенко [13] та ін. Узгодження основних точок зору, їх переклад на мову

конкретних заходів, що є засобами досягнення стійкого розвитку та екологічної безпеки, спонукає і надалі досліджувати дану проблематику.

Метою статті є дослідження соціально-економічних передумов розвитку підприємництва на засадах екологізації інноваційної діяльності та обґрунтування ключових умов підвищення інноваційної сприйнятливості і соціально-еколого-економічного ефекту інноваційної діяльності суб'єктів господарювання як імперативів економічного зростання в умовах ринкових трансформацій.

Починаючи із середини ХХ ст., науково-технічний прогрес став об'єктом численних досліджень як каталізатор технологічних зрушень та чинник економічного зростання, а пізніше, за умови стрімкого розгортання глобалізаційних процесів та посилення нестабільності світової економіки – як визначальний фактор економічного розвитку [15, с.51].

Важливою особливістю сучасного економічного зростання став перехід до безперервного інноваційного процесу в практиці управління. Проведення НДДКР займає все більшу частку в інвестиціях, перевищуючи в наукомістких галузях витрати на придбання обладнання та будівництво. Одночасно підвищується значення державної науково-технічної, інноваційної та освітньої політики, що визначає загальні умови науково-технічного прогресу.

Інтенсивність НДДКР визначає рівень економічного розвитку – в глобальній економічній конкуренції виграють ті країни, які забезпечують сприятливі умови для наукових досліджень і науково-технічного прогресу. Величезне значення державного стимулювання НТП у забезпеченні сучасного економічного зростання визначається об'єктивними властивостями інноваційних процесів: високим ризиком, залежністю від ступеня розвитку загальнонаукового середовища та інформаційної інфраструктури, значною капіталомісткістю наукових досліджень, невизначеністю можливостей комерційної реалізації їх результатів, вимогами до наукової та інженерної кваліфікації кадрів, необхідністю правового захисту інтелектуальної власності тощо.

Прогрес економічної науки привів все до більшого врахування екологічної складової в системі чинників, які впливають на стійкий розвиток. З одного боку, більшість традиційних природних ресурсів стали дефіцитними. Зокрема це відноситься не тільки до невідновних ресурсів, але також і до так званих відновлюваних ресурсів – насамперед ресурсів екосистем. Одне з визначень стійкого розвитку - це невиснажливий розвиток в довгостроковому періоді. Так як природа є основою життєдіяльності людини, її виснаження і деградація при існуючих економічних відносинах негативно позначається на соціальних відносинах і структурах виробництва та споживання. З іншого боку, виявилось, що багато відновлюваних природних благ не мають належної цінності, що є джерелом їх виснаження та деградації.

З огляду на це, розвиток еколого-орієнтованого підприємництва переважно пов'язаний з розвитком соціальної відповідальності бізнес структур.

З урахуванням економічної, соціальної та екологічної складових концепції стійкого розвитку повноцінне економічне зростання без згубних змін у довкіллі можливе лише за рахунок інноваційних екологічно спрямованих технологій.

Найбільш високорозвинені країни, подолавши енергетичну кризу, на основі прискореного впровадження досягнень НТП, значних інвестицій у структурну перебудову економіки дещо стабілізували екологічну ситуацію і вступили в постіндустріальну епоху або інформаційне суспільство. Економічні можливості дозволили їм спрямувати значні ресурси на усунення чи згладжування екодеструктивних наслідків господарювання [13, с.12].

Соціальний і економічний прогрес в індустріальному суспільстві йде по лінії нарощування обсягів виробництва матеріальних благ і одержання економічного зиску за будь-яку ціну. В таких умовах охорона природи виявляється справою, підпорядкованою економічному розвитку, що зумовлює принципову неможливість належним чином захистити довкілля. Ось чому природоохоронні заходи часто виявляються неефективними, а природоохоронне законодавство – недійвим [4].

Розвиток економіки України спирається на існуючу технологічну базу. Наслідком цього є у 10 разів більша енергоємність важкої промисловості України порівняно із Західною Європою. За виробничий цикл, починаючи від видобутку сировини, на одну тону кінцевої продукції припадає дев'ять тонн відходів. Частка матеріаломісткої збиткової промисловості становить в Україні 60% внутрішнього валового продукту [14]. Антропогенне та техногенне навантаження на навколишнє природне середовище у кілька разів перевищує відповідні показники розвинених країн світу та продовжує зростати. Зокрема, щільність викидів забруднюючих речовин в атмосферне повітря останнім часом становить понад 130 кг на кожного мешканця України, що в кілька разів більше, ніж у розвинених країнах світу [7].

Механізми стимулювання розвитку екологічного підприємництва безпосередньо пов'язані з екологічною політикою, яка обумовлює рамочні умови поведінки підприємництва, впливає на зовнішнє середовище, визначає лінію поведінки щодо охорони та використання навколишнього природного середовища, раціонального природокористування та припустимого рівня екологічної безпеки бізнесу [6].

Екологічне підприємництво характеризується як вид діяльності, який спрямовано не тільки на отримання прибутку, а й на вирішення еколого-економічних проблем природогосподарювання та охорони довкілля. Ця діяльність спрямована на реалізацію екологізації відтворювальних процесів та принципів стійкого соціально-економічного розвитку [10].

Кожному типу економіки притаманна своя техноекономічна парадигма, тобто концентрація взаємозв'язаних технічних, організаційних і менеджерських інновацій, які мають переваги порівняно з попереднім виробничим укладом. Формування нової парадигми науково-технічного розвитку світової економіки пов'язане з посиленням соціально-екологічної спрямованості нових технологій. Зокрема, прогноуються радикальні зміни принципів і методів природоохоронної діяльності [14].

На сьогодні, коли провідними політичними і економічними колами усвідомлена необхідність формування ефективної національної інноваційної системи, коли питання інтеграції країни у глобалізований світовий простір набувають особливої актуальності, виникає потреба у стимулюванні інноваційної активності, як найважливішого напрямку політики розвитку, ключовим для подолання кризових проявів у вітчизняній економіці. Реалізація цього напрямку включає такі елементи:

- облік витрат підприємств на цілі проведення НДДКР, модернізації виробництва та впровадження нових технологій у складі витрат виробництва, їх звільнення від оподаткування;
- субсидування витрат на захист інтелектуальної власності на вітчизняні винаходи і розробки за кордоном;
- збереження інформаційної інфраструктури науково-дослідних робіт, підтримання мережі науково-технічних бібліотек, субсидування їх діяльності з надання послуг користування інформаційними мережами і базами даних та закупівлі наукової літератури;
- підтримання функціонування дослідних стендів, експериментальних установок і дослідних виробництв;
- захист інтелектуальної власності, забезпечення прав на неї.

Чітка актуалізація національних пріоритетів інноваційної активності дозволяє сконцентрувати ресурси у тих напрямках, де позиції вітчизняної науки особливо сильні та існують реальні перспективи їх зміцнення, а також у тих галузях, розвиток яких має для країни ключове значення.

Відповідно до Закону України «Про пріоритетні напрями розвитку науки і техніки» від 11.07.2001 № 2623-ІІ в якості пріоритетних напрямів розвитку науки і техніки на період до 2020 року в Україні визначені: фундаментальні наукові дослідження з найбільш важливих проблем розвитку науково-технічного, соціально-економічного, суспільно-політичного, людського потенціалу для забезпечення конкурентоспроможності України у світі та сталого розвитку суспільства і держави; інформаційні та комунікаційні технології; енергетика та енергоефективність; раціональне

природокористування; науки про життя, нові технології профілактики та лікування найпоширеніших захворювань; нові речовини і матеріали [5].

Стимулювання інноваційної діяльності в цих сферах має здійснюватися за допомогою адресної державної підтримки, підвищення зацікавленості у впровадженні науково-технічних досягнень, законодавчої охорони прав інтелектуальної власності, прямого фінансування відповідних фундаментальних досліджень, підготовки кваліфікованих спеціалістів у галузі економіки та управління інноваційними процесами. Значна роль в реалізації цих заходів відводиться розробці і реалізації цільових програм, що передбачають організаційно-правові механізми створення та поширення нововведень в пріоритетних сферах.

Перехід до стійкого економічного зростання передбачає створення відповідних макроекономічних умов, що включають зниження процентних ставок, формування механізмів кредитування виробничої діяльності, усунення цінових диспропорцій, а також вирішення проблем реінтеграції економіки, становлення контурів її розширеного відтворення, багатократного підвищення інвестиційної та інноваційної активності. Це вимагає відповідної інвестиційної, структурної, промислової, науково-технічної, цінової та інших складових економічної політики держави

Однак для ефективного розвитку інноваційної діяльності потрібні не тільки законодавче забезпечення та відповідні ресурси, що виділяються з державних джерел. Функціонування ринку науково-технічної продукції припускає, з одного боку, постійне підвищення рівня наукових досліджень і розробок, а з іншого залучення об'єктів інтелектуальної власності в господарський оборот, затребуваність вітчизняних інновацій з боку реального сектора економіки і соціальної сфери. Це означає, що на ринку повинні бути представлені як розробки та інноваційні продукти, так і активні їх споживачі. Водночас сьогодні значна кількість вітчизняних підприємств низькорентабельні і збиткові, що не дозволяє підтримувати стійкий попит на нові види обладнання, нові технології. Одночасно низька купівельна спроможність українського споживача викликає дефіцит активного покупця на екологічні товари та послуги. Зрозуміло, що попит на екологічні товари та послуги, який поки що в Україні невеликий, визначає відповідну пропозицію. Відповідно, низький внутрішній попит не стимулює розвиток підприємництва екологічного спрямування, а недолік фінансових ресурсів, що функціонують в господарському обороті, істотно обмежує її можливості. Проте й саме по собі зростання екологічного ринку може формувати відповідний попит внаслідок ефективних, дешевих, практичних екологічних рішень, запропонованих виробниками.

Отже, підвищити інноваційну сприйнятливість та соціально-еколого-економічний ефект інноваційної діяльності суб'єктів економіки можна за рахунок створення такого макроекономічного середовища, яке сприятиме зміцненню фінансового стану підприємств та заснованої на ринкових принципах їх взаємодії. Вдале поєднання інструментів державного регулювання і ринкових механізмів стимулювання господарської, в тому числі еколого-орієнтованої інноваційної діяльності дозволить багатогалузевому промислово-технічному комплексу країни адаптуватися до вимог ринку та умов самостійного господарювання в режимі розширеного відтворення і технологічного оновлення. Водночас необхідне формування і розвиток національного ринку капіталу, представленого широким спектром джерел фінансування інновацій, стимулювання участі в інноваційному процесі інвесторів усіх форм власності, позабюджетних коштів, банківських кредитів, іноземних та інших джерел фінансування.

Зусилля держави, спрямовані на активізацію інновацій, принесуть очікуваний результат тільки в тому випадку, якщо його інноваційна політика трансформується в програму дій, які враховують реалії ринку і відображають взаємні інтереси науки, промисловості, інвесторів та споживачів. Саме такий підхід забезпечить перехід до постіндустріального суспільства і саме цього вимагає процес включення України в світову економіку в якості рівноправного партнера.

Література

1. Бохан А. В. Екологізація підприємництва в умовах трансформації економіки [Текст] : автореф. дис... канд. екон. наук: 08.00.01 / Бохан Аліна Василівна ; Київський національний ун-т ім. Тараса Шевченка. - К., 2009. - 21 с.
2. Диденко Н.И. Экономика развитие: учеб.пособие. / Н.И. Диденко: [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://window.edu.ru/resource/>.
3. Добровольський В. В. Екологічні знання [Текст] : навч. посіб. / В. В. Добровольський. - К. : Професіонал, 2005. - 304 с.
4. Дробноход М. Стійкий екологічно безпечний розвиток: український контекст / Микола Дробноход. – «Дзеркало тижня». – 02 червня 2001. – №21 : [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://dt.ua/articles/>.
5. Закон України «Про пріоритетні напрями розвитку науки і техніки» від 11.07.2001 №2623 ІІ. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2623-14>.
6. Какутич Є. Ю. Екологічне підприємництво у забезпеченні сталого економічного зростання : дис. на здобуття наук. ступеня канд. екон. наук : 08.00.06 / Євгеній Юрійович Какутич. – Київ: Рада по вивченню продуктивних сил України, 2006. – 184 с.
7. Концепція національної екологічної політики на період до 2020 року : [схвалено Розпорядженням Кабінету Міністрів України від 27 жовтня 2007 р. №880-р].
8. Майер Дж. М. Основні проблеми економіки розвитку / Джеральд М. Майер, Джеймс Е. Раух, Антон Філіпченко. – К.: Либідь, 2003. – 688 с.
9. Мельник Л. Г. Фундаментальне основы развития / Леонид Григорьевич Мельник. – Суми : ИТД «Университетская книга», 2003. – 288 с.
10. Мішеніна Г. А. Еколого-економічні засади розвитку підприємництва в лісоресурсній сфері: дис. на здобуття наук. ступеня канд. екон. наук : 08.00.06 / Галина Анатоліївна Мішеніна. – Суми : Сумський державний університет, 2010. – 184 с.
11. Ріо-де Жанейро – Йоганнесбург: паростки ноосферогенезу і відповідальність за майбутнє / В.Я. Шевчук, Г.О. Білявський, Ю.М. Саталкін і ін. – К.: Геопринт, 2002. – 118 с.
12. Природно-ресурсний потенціал сталого розвитку України / Б. М. Данилишин, С. І. Дорогунцов, В.С.Міщенко та ін. – Київ, РВПС України, 1999. – 716 с.
13. Прокопенко О. В. Соціально-економічна мотивація екологізації інноваційної діяльності: [монографія] / Ольга Володимирівна Прокопенко. – Суми: Вид-во СумДУ, 2010. – 395 с.
14. Святоцький О.Д. Правове забезпечення інноваційної діяльності в Україні: питання теорії і практики / О.Д. Святоцький, П.П.Крайнев, С.Ф. Ревуцький ; за ред.. О.Д. Святоцького. – К. : Концерн «Видавничий Дім «Ін Юре», 2003. – 80 с.
15. Тараненко І.В. Інноваційний імператив сталого розвитку глобалізованого суспільства / І.В.Тараненко // Економічний вісник Донбасу. – 2011. – №3(35). – С.51-56.